

ЗНАЧИМО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ИНФОРМАЦИЯТА И ИНФОРМАЦИОННИЯ ПОДХОД В ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ

Новата монография на проф. д-р ик. н. Иван Николов¹ се появява в публичното пространство сравнително скоро след като беше отпечатана друга негова книга, посветена на проблемите на глобализацията.² Тези две публикации, както и други негови издания преди това, а също и тяхното високо равнище, показват, че проф. Николов запазва завидна творческа активност, която може да служи като пример за много творци в областта на икономическата наука. По-важното в случая обаче е, че в изследването си върху информацията и информационния подход в светлината на новите реалности той доразвива своите оригинални и много плодотворни схващания за икономическата информация (и за информацията изобщо), издигнати още през 60-те години на XX век³ и че деликатно, но и недвусмислено ни подсказва за наличието по същество на методологична недостатъчност в съвременните икономически изследвания.⁴

Както сам авторът посочва, една от задачите на новата му книга е “да представи една по-различна теза за същността на информацията, нейното определение и да защити идеята, че тя е същност и фактор на развитието, на еволюцията от началото на света до днес” (с. 9). Втората му задача е да разгледа мястото на информационния подход в икономическата теория и практика. Като обобщава четиридесетилетните си изследователски усилия в разглежданата област, в книгата той търси отговор на два основни въпроса: има ли някаква определена обща същност между социалното, биологичното и неорганичния свят и има ли някаква обща движеща сила в развитието на обществото, което преминава от натуралните към икономическите и след това към постикономическите отношения. По такъв начин става възможно да се разкрият основите на една нова икономическа парадигма. Проф. Николов е убеден (и той доказва това), че “разгадаването на проблемите на нашата съвременност и формирането на нова икономическа парадигма се крие в информацията” (с. 10), като това е проблем не само на икономическата наука, но е и общонаучен проблем, защото информацията е явление, което прониз-

¹ Иван Николов. Информацията (Информационен подход в икономическата теория). С.: УИ “Стопанство”, 2007, 324 с.

² Николов, Ив. Глобалната икономка. Теория и реалност. С.: “Сиела”, 2003, 384 с.

³ Вж.: Николов, Ив. Производството – взаимодействие на вещни, трудови и икономически отношения. С.: “Наука и изкуство”, 1965; Кибернетика и икономика. С.: “Наука и изкуство”, 1968; Кибернетика и икономика. Второ издание. С., “Наука и изкуство”, 1971.

⁴ Относно виждането ми за методологичната недостатъчност в съвременната икономическа наука и за необходимостта от възраждане на изследванията в областта на икономическата кибернетика вж. Миркович, К. Утвърждаване на системния подход в икономическата теория. – Икономическа мисъл, 2006, N 5, с. 63-72. Вж. също Миркович, К. Проблеми на икономическата синергетика. – Икономическа мисъл, 2006, N 1, с. 3-32.

ва всички форми на движението на материята. Книгата е построена в четири части.

Първата част е посветена на теорията на информацията. Основната теза на автора е, че *информацията е отразена подреденост*, което е и нейната същност. В това си качество тя има две основни характеристики, които са две противоречиви форми на проявление. Като отразеност тя носи съобщение за отразявания обект, а като подреденост е икономия на енергия. Именно в тези рамки проф. Николов разглежда проблема за отношението между теорията на отражението и теорията на информацията. Той подробно анализира зависимостта между ентропията, негентропията и информацията, като предполага, че ентропията е степен на неподредеността, а негентропията (антиентропията), а значи и информацията е степен на подредеността на междуелементните връзки в структурата на системата. “За разлика от негентропията информацията не е атрибутивна характеристика на материята, тя е придобита, тя е резултат, тя е следствие от определено взаимодействие между материални системи” (с. 25). Тя е ново ниво на подреденост, тя е нов прираст на подредеността над съществуващата в системата негентропия в резултат от посоченото взаимодействие и затова е източник на икономия.

Авторът задълбочено обсъжда проблемите на информацията (в т.ч. и нейната роля като фактор на развитието и саморазвитието) в неорганичната природа и при биологичната и социалната форми на движение. Особено внимание заслужават неговите постановки за социалната информация. Най-специфичното за последната е, че отразеното в нея съществува като образ, като символ, а не като определена и произтичаща от взаимодействието веществена структура. Проф. Николов разглежда полезността, стойността и собствеността като икономически израз на три източника на социалната информация. Продуктът на труда е, от една страна, потребителна стойност като предметна потребност, към която човек формира своето субективно отношение, което е полезността. От друга страна, при взаимодействието между факторите на производството се реализира икономия, която се предметява в продукта като стойност, която пък е израз на богатството. Създаденото богатство поражда икономически интерес за присвояването му, което е собствеността като обществено отношение (с. 83).

Във *втората част* авторът обсъжда информационния подход и неговото приложение в икономиката. Тук са разгледани същността, източниците и механизмите на информационния подход, както и информационната същност на производството въобще, направен е ретроспективен поглед върху неговото схващане за производството като взаимодействие на вещи, трудови и икономически отношения, интерпретиран е информационният механизъм на взаимодействие между производителните сили и производствените отношения. Специално внимание е отделено на творческото производство, при което според автора не може да се говори за продукт, а за творба. “В продукта трудът се осъществява, а в творбата творецът се олицетворява. В консумацията

продуктът се унищожава, като се олицетворява, а творбата при нейното възприемане от хората се реализира като неповторима информация, става обществено достояние” (с. 112).

Върху основата на разбирането си за вътрешната противоречивост на информацията проф. Николов определя ентропията като потребление, т.е. като деструктуриране на част от енергията. “Обратното важи за термина производство, това е информацията, т.е. онази част от енергията, която е нарастала от повишеното ниво на подреденост в резултат от взаимодействието”, това е енергия, която е нова икономия. Той стига до тезата, че производителните сили създават, а производствените отношения присвояват общественото богатство (с. 125).

Интересни са изводите, до които достига проф. Николов в *третата част*, озаглавена “Информационен анализ на информационната ера”. Според него в информационното общество (информацията по принцип не може да бъде отчуждавана) “отмира трудът; настъпва краят на стойността, краят на капитала, краят на частната собственост, краят на предходната йерархична организация на производството...” (с. 168); “производството става непроизводително, а потреблението става производително. То създава човекът, носител на творчество. Човешкото потребление става подчинено на производството на нови идеи ... Икономията, която се създава от творчеството и обществената полезност, ще остане, без да се превръща в икономическа. Науката за икономията ще измести икономическата наука” (с. 169-170). Идва краят на икономиката и настъпва постикономиката. Тези свои схващания авторът доразвива в *четвъртата част* на книгата, където разглежда редица важни проблеми на икономическата теория.

Изследването на проф. Ив. Николов би спечелило, ако чрез него той би отговорил в монографията си по-пълно на няколко въпроса. *Първият от тях* е какво точно представлява неотразената (първичната) подреденост на източника на информацията, т.е. негентропията на обекта (подредеността на микроструктурата преди започването на процеса на отражението, в което се ражда съобщението). Защо тази подреденост да не е някакъв първична разновидност на информацията (която още не е съобщение), но обективно се съдържа в обекта? Според мен няма фундаментална пречка да се приеме, че всяка подреденост е информация и че последната има две разновидности – неотразена (първична, във вид на негентропия) и отразена (съобщение). И към двете разновидности са приложими всички изводи на количествената теория за информацията. Положителният отговор не отрича важната постановка на автора, че при отражението се ражда и нова информация, така че в крайна сметка в еволюцията се наблюдава намаляване на ентропията и движение от по-простото към по-сложното. Освен това първичната негентропия все някога е възникнала (при възникването на обекта) и тогава сигурно отражението е играело съществена роля. Така че изключването на първичната негентропия от обхвата на информацията и свеждането на последния само

до обхвата на съобщението е по-скоро изкуствено построение. Нека да си припомним, че важно място в теорията на множествата заема твърдението, че всяко множество е тъждествено на самото себе си и че в теорията на моделирането се приема и твърдението, че всяка система е модел на самата себе си (изоморфен, разбира се).

Вторият въпрос е какво е взаимоотношението (общото и различното) между материално-производителния и нематериално-производителния труд в производството. И в двата случая се произвежда продукт (например информационният продукт е нематериален продукт, но продукт на производството). Едва след като обоснове отрицателен отговор на последното твърдение, проф. Николов ще е по-убедителен в схващането си, че информационното общество води към постикономика. (Истина е, че информацията не може да отчуждава, но и не бива да се забравя, че при търговията с информационни продукти се присвоява и отчуждава не самата информация като такава, а правото тя да бъде използвана за определени цели.)

Третият въпрос е каква е ролята на математиката в теорията. Няма сериозен изследовател, който да отрича, че едно твърдение става теория едва когато то бъде математически обосновано (вкл. и в икономиката), разбира се, с адекватен на характера на изследвания обект математически инструментариум (тъй като по този начин се доказва верността на даденото твърдение). Оттук следва и изводът, че колкото повече една наука използва математическия инструментариум, толкова повече в нея има теория. И че следователно, колкото по-малко тя използва математиката, в нея има по-малко теория (тъй като твърденията ѝ тогава остават недоказани). В научните изследвания наистина има направени и верни твърдения, изведени без използване на математическия инструментариум. Те са получени най-вече по пътя на научната интуиция и на общи логически разсъждения, и то от опитни изследователи, които като че ли могат да си позволят да прескочат някои необходими етапи на изследователския процес. За съжаление обаче тези верни твърдения в крайна сметка си остават ненапълно доказани и затова все още не са се превърнали в теория.

Най-важният принос в монографията на проф. Иван Николов е, че тя създава условия за разработването на нова парадигма на икономическата теория от гледна точка на теорията на информацията и за формирането на един по-широк исторически поглед върху развитието на обществото. Идеите, залегнали в труда на автора, дават възможност да се проникне по-дълбоко в основите на икономиката, както и в нейната същност, и да се разкриват по-пълно вътрешноприсъщите ѝ движещи сили. Ето защо повече от необходима е дискусия по тези проблеми сред научната ни общност, тласък за която може да даде новият интересен труд на проф. Ив. Николов.

Проф. д-р ик. н. Камен Миркович